

Автори:

Марецька Л. П., кандидат педагогічних наук,
завідувач науково-методичної лабораторії української мови і літератури
Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія
неперервної освіти» Херсонської обласної ради;
Голобородько К. Ю., доктор філологічних наук, професор,
декан українського мовно-літературного факультету
імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного
педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;
Окунович Т. Г., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри мовознавства
Херсонського державного університету;
Данилова О. П., заслужений учитель України, учитель української мови
і літератури загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів імені Олександра Довженка
Новокаховської міської ради Херсонської області;
Чаловська М. В., учитель української мови і літератури вищої категорії,
учитель-методист Херсонської багатoproфільної гімназії № 20
імені Б. Лавренюва Херсонської міської ради.

Рецензенти:

Назаренко Л. М., кандидат педагогічних наук, доцент;
Кучма Т. І., учитель української мови вищої категорії, учитель-методист
Херсонського академічного ліцею при ХДУ.

Українська мова. 9 клас. II семестр. Нова програма /
У74 *Л. П. Марецька, К. Ю. Голобородько, Т. Г. Окунович,*
О. П. Данилова, М. В. Чаловська / за ред. Є. П. Голобородь-
ко. — Х. : Вид. група «Основа», 2017. — 108, [4] с. — (Серія
«Мій конспект»).

ISBN 978-617-00-3140-2.

У посібнику репрезентовано всі уроки української мови для II семес-
тру 9 класу за новою програмою 11-річної школи, які розроблено із ураху-
ванням змін, здійснених Міністерством освіти і науки України 2015, 2016,
2017 рр. Розподіл навчального часу та зміст розроблених уроків носить орі-
єнтований характер. Згідно з положеннями пояснювальної записки оновле-
ної програми в разі потреби вчитель має право самостійно змінювати обсяг
годин у межах розділу, а також змінювати послідовність вивчення розділів.

Для вчителів української мови й літератури загальноосвітніх шкіл,
керівників методичних об'єднань, студентів вищих навчальних закладів.

УДК 37.016+811.161.2

Зміст

Урок № 33	Безсполучникове складне речення: смислові відношення між його частинами	5
Урок № 34	Особливості інтонації безсполучникових складних речень	8
Урок № 35	Кома і крапка з комою між частинами безсполучникового складного речення	11
Урок № 36	Двокрапка в безсполучниковому складному реченні	14
Урок № 37	Тире в безсполучниковому складному реченні	16
Урок № 38	Усний докладний переказ тексту публіцистичного стилю із творчим завданням	18
Урок № 39	Письмовий докладний переказ тексту публіцистичного стилю із творчим завданням	21
Урок № 40	Розділові знаки в безсполучниковому складному реченні (тренувальні вправи)	24
Урок № 41	Синоніміка складних речень зі сполучниками, без сполучників і простих речень	26
Урок № 42	Складання діалогів відповідно до запропонованої ситуації, обговорення самостійно обраної теми	29
Урок № 43	Розділові знаки в безсполучниковому складному реченні (тренувальні вправи)	32
Урок № 45	Урок розвитку комунікативних умінь № 9 доповідь на основі двох-трьох джерел на морально-етичну й суспільну теми в публіцистичному стилі	35
Урок № 45	Тематична контрольна робота № 3. Контрольний тест	38
Урок № 46	Складні речення з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку	41
Урок № 47	Складні речення з різними видами зв'язку (тренувальні вправи) ...	44
Урок № 48	Розділові знаки в складних реченнях з різними видами зв'язку ...	47
Урок № 49	Урок розвитку комунікативних умінь № 10. Усний стислий переказ тексту наукового стилю	50
Урок № 50	Урок розвитку комунікативних умінь № 11. Контрольний письмовий вибірковий переказ текстів наукового стилю (на основі кількох джерел)	54
Урок № 51	Розділові знаки у складних реченнях з різними видами зв'язку (тренувальні вправи)	57
Урок № 54	Урок розвитку комунікативних умінь № 12. Тези прочитаного (художнього твору, публіцистичної чи науково-пізнавальної статей)	59
Урок № 55	Урок розвитку комунікативних умінь № 13. Конспект почутого науково-навчального тексту	63
Урок № 54	Використання складних речень з різними видами зв'язку в текстах різних стилів	66

<i>Урок № 55</i>	Розділові знаки у складних реченнях з різними видами зв'язку (тренувальні вправи)	69
<i>Урок № 56</i>	Тематична контрольна робота № 4 контрольний тест	71
<i>Урок № 57</i>	Текст і його основні ознаки	76
<i>Урок № 58</i>	Будова тексту. Мікротема й абзац	79
<i>Урок № 59</i>	Ключові слова в тексті й абзаці. Види й засоби міжфразового зв'язку. Актуальне членування у висловленні: відоме й нове	81
<i>Урок № 60</i>	Урок розвитку комунікативних умінь і навичок № 14. Усний твір у публіцистичному стилі на суспільну тему	83
<i>Урок № 61</i>	Урок розвитку комунікативних умінь № 15. Контрольний письмовий твір у публіцистичному стилі на суспільну тему	85
<i>Урок № 62</i>	Повторення вивчених розділових знаків у простому і складному реченнях	87
<i>Урок № 63</i>	Контрольний диктант. Контрольне аудіювання тексту публіцистичного стилю	89
<i>Урок № 64</i>	Повторення й систематизація вивченого. Слово як предмет вивчення. Основні орфограми	93
<i>Урок № 65</i>	Урок розвитку комунікативних умінь № 16. Ділові папери. Заява	95
<i>Урок № 66</i>	Урок розвитку комунікативних умінь № 17. Ділові папери. Автобіографія. Резюме	97
<i>Урок № 67</i>	Мовні аспекти вивчення речення (порядок слів у реченні, граматична основа, види речень)	100
<i>Урок № 68</i>	Основні орфограми	102
<i>Урок № 69</i>	Основні пунктограми	105
<i>Урок № 70</i>	Узагальнення й систематизація вивченого про складне речення	107

Урок № 33. БЕЗПОЛУЧНИКОВЕ СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ: СМИСЛОВІ ВІДНОШЕННЯ МІЖ ЙОГО ЧАСТИНАМИ

Дата _____

Клас _____

Мета (формування компетентності): предметні: знання про безсполучникове складне речення; семантичні, структурні, інтонаційні, пунктуаційні особливості різних типів безсполучникових складних речень; **ключові:** уміння вчитися: уміння правильно використовувати безсполучникові складні речення в мовленні, правильно інтонувати їх, аналізувати будову безсполучникових складних речень, смислові відношення в них; **комунікативні:** навички роботи в колективі; **інформаційні:** навички роботи з джерелами інформації; **загальнокультурні:** почуття поваги й любові до рідної землі.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань (формування мовної компетенції).

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ З ТЕМИ

Пунктуаційний практикум

1. Прочитайте яскравими зорями небо звисає так низько, що, коли б не скеля, яка його підпирає, воно спустилося б прямо на вас (*А. Дімаров*). 2. Так буває лише ранньої весни, коли пробуджується степ і розімліла від сонця земля сповнюється чарами материнства (*І. Цюпа*).

III. КОЛЕКТИВНЕ ОПРАЦЮВАННЯ ТЕОРЕТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ З ТЕМИ

Мовне дослідження

- ▶ Прочитайте текст, проаналізуйте його синтаксичну будову. Дослідіть, які складні речення в ньому переважають.

ОБЕРЕГИ ДІВОЧОЇ ДОЛІ

Ще здавна українці шанобливо ставились до рослинної символіки: вона прославлялась у віршах, піснях, її постійно використовували на побутовому рівні та в захисних амулетах. Найдавніший відомий родинний оберег — дідух, який складався з колосків пшениці нового врожаю, квітів та предметів, що знаменували собою щастя та достаток, як-от: підкова, монета, шовкова стрічка та інші.

Віночок, що здавна його носили українки, також не був простим зібранням випадкових квітів. Кожна рослина в ньому впліталася зі своєю певною метою: правильне поєднання квітів у віночку завжди несло в собі певну символічну функцію, це нібито своєрідний оберег, заряджений силою матінки-природи. Коли дівчата плели вінки, ні в якому разі хлопців поблизу не повинно було бути.

У деяких районах України було прийнято додавати до вінка пташине пір'я, вінок мусив бути низеньким та охайним. Цей символ — душа дівчини, її помисли та прагнення, до цього атрибуту ставилися надзвичайно відповідально.

Узимку, коли трав не було, вінки робилися зі штучних чи засушених квітів, вони потрібні були на сватання, весілля, для вбирання подружок та молодої. Частіш за все плелися такі вінки черницями київських монастирів, продавалися вони на ринках міста Києва, з часом їх стали називати «київськими».

Зберігаймо та плекаймо наші рідні традиції, дотримуймося рідних звичаїв, слухаймо голос наших мудрих предків, саме тоді буде нам в житті талан та щастя! (*З журналу*)

- ▶ Випишіть із тексту безсполучникові складні речення, накресліть схеми.

Коментар учителя. Сміслові зв'язки в безсполучникових складних реченнях визначаються змістом простих речень, що входять до їх складу. За характером смислових зв'язків між простими реченнями безсполучникові складні речення поділяють на дві основні групи:

- з однорідними реченнями, які не підпорядковані за змістом одне одному. Наприклад: *У деяких районах України було прийнято додавати до вінка пташине пір'я, вінок мусив бути низеньким та охайним;*
 - з неоднорідними реченнями, одне з яких пояснює інше. Наприклад: *Кожна рослина в ньому вліталася зі своєю певною метою: правильне поєднання квітів у віночку завжди несло в собі певну символічну функцію.*
- Випишіть із тексту інші приклади безсполучникових речень з однорідними частинами, а потім — з неоднорідними. Визначте смислові зв'язки між простими реченнями у складних безсполучникових реченнях.

Дослідження-аналіз з елементами зіставлення

Проаналізуйте будову безсполучникових складних речень. Зробіть висновок щодо їх структури. Свої міркування зіставте з теоретичним матеріалом підручника, заповніть таблицю, доповнивши її прикладами з тексту

1. Лінивий двічі ходить, скупий двічі платить. 2. Зобов'язався ділом — закріпи словом. 3. Люди як люди: були б ми добрі. 4. Учись замолоду: пригодиться на старість. 5. Зійшов сніжок — берись за плужок. 6. Не візьмешся за роботу — вона сама не зробиться. 7. Усе минається, одна правда лишається. 8. Дивний бублик: кругом об'їси, а всередині нема нічого. 9. Було б здоров'я, усе інше наживемо (*Народна творчість*).

Кількість простих речень	Сміслові відношення	Приклади	Схема
не обмежена	Одночасність дій, явищ		
не обмежена	послідовність дій, явищ		
Двое	зіставлення або протиставлення дій, явищ		
Двое	з'ясувальні		
Двое	причинові		
Двое	наслідкові		
Двое	пояснювальні		
Двое	часові		
Двое	умовні		

- З'ясувати, що виступає засобом зв'язку в безсполучникових складних реченнях.

Коментар учителя. Основним засобом зв'язку в безсполучниковому складному реченні є інтонація, яка не тільки об'єднує частини речення, а й виражає смислові відношення.

Дослідження-трансформація

- Трансформуйте прості речення у складні безсполучникові. Визначте смислові відношення між частинами складних речень.

На каштанових свічках залишилися тільки малесенькі зелені пуп'янки майбутніх каштанів. У цю хвилину на дівчинку посипався справжній біло-рожевий пелюсткопад. До її суkenки вмить приліпилося безліч пелюсток. На голові з'явився чудовий живий вінок. На золоте волосся всілися різнобарвні метелики (*За Л. Ворониною*).

- ▶ Зверніть увагу на авторський неологізм *пелюсткопад* відомої сучасної письменниці. Що ви знаєте про її творчість?

(Леся Воронина — відома дитяча письменниця, перекладач, радіожурналіст. Лауреат численних українських і міжнародних премій. Її книга «Таємне товариство боягузів, яка отримала I місце в конкурсі «Книжка року ВВС», уведена до шкільної програми.)

Культура мовлення

- ▶ Запам'ятайте українські назви квітів: конвалія (рос. ландыш), троянда (рос. роза), жоржина (рос. георгина), нагідки (рос. ноготки), волошки (рос. васильки), півники, іриси (рос. ирисы).

Творче завдання

- ▶ Прочитайте довідкову інформацію про рослинну символіку традиційного українського атрибута — вінка. Складіть кілька складних безсполучникових речень про вінок та квіти в житті нашого народу.

ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ ВІНКА ТА ЇХНЯ СИМВОЛІКА

Основними й надзвичайно важливими рослинними компонентами вінка завжди були такі рослини:

- ♦ мак — і досі лишається не лише квіткою дівочих мрій, а ще й ознаменуванням родючості, молодості та краси;
- ♦ ромашка — і сьогодні є символом чистого кохання, ніжності та шлюбної відданості й вірності;
- ♦ соняшник — є ще одним елементом, що символізує собою відданість і вірність;
- ♦ волошки, вплетені у вінок, — символ доброти серця, людяності;
- ♦ мальва, півонія та ружа — своєрідні символи мудрості, віри, надії, любові;
- ♦ м'ята — давній оберіг малої дитини та її здоров'я;
- ♦ материнка лікарська — символ материнського серця, любові мами;
- ♦ лілея — символізує, сильні дівочі чари, привабливість, чистоту та цнотливість;
- ♦ корінь дев'ясила — символ дев'яти сил, який використовується в медицині, адже він повертає здоров'я;
- ♦ безсмертник лікарський — символ гарного здоров'я (він також загоює всілякі рани);
- ♦ цвіт яблуні або вишневий квіт — материнська відданість;
- ♦ калина — дівич-краса, символ жіночого начала та вроди;
- ♦ хміль є давнім символом розуму та гнучкості;
- ♦ польовий дзвіночок — щире серце та вдячність.

VII. ПІДСУМОК УРОКУ

Учитель оцінює досягнення учнів з теми за результатами активності навчальної діяльності на уроці.

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Виписати 5–6 народних висловів у формі безсполучникових складних речень. Визначити смислові відношення, накреслити схеми.

Дата _____

Клас _____

Урок № 34. ОСОБЛИВОСТІ ІНТОНАЦІЇ БЕЗПОЛУЧНИКОВИХ СКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ

Мета (формування компетентності): предметні: знання про безсполучникове складне речення, смислові відношення між його частинами; основні види інтонації безсполучникових складних речень; **ключові:** уміння правильно інтонувати ці синтаксичні конструкції, визначати взаємозалежність інтонації і смислових відношень між частинами безсполучникових складних речень; **комунікативні:** навички роботи в колективі; **інформаційні:** навички роботи з джерелами інформації; **загальнокультурні:** адаптованість підлітків у сучасному інформаційному суспільстві.

Тип уроку: урок формування практичних умінь і навичок.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

III. ПОВТОРЕННЯ ТЕОРЕТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ Й ВИРОБЛЕННЯ ПРАКТИЧНИХ УМІВ І НАВИЧОК

Лінгвістичний експеримент

- ▶ Прочитайте речення, дотримуючись відповідної інтонації. Доведіть, що основним засобом зв'язку в безсполучниковому складному реченні є інтонація, яка не тільки об'єднує частини складного речення, а й виражає різні смислові відношення.

Лягло сонце за горою, зірки засіяли (*Т. Шевченко*) — *одночасність подій*

Лягло сонце за горою: зірки засіяли — *причинові відношення*

Лягло сонце за горою — зірки засіяли — *причиново-наслідкові відношення*

Мовознавче дослідження

- ▶ Прочитайте текст. Спробуйте визначити, з якою інтонацією (перелічення, протиставлення, зіставлення) треба читати кожне з речень. Зверніть увагу на логічні наголоси.

ІНТЕРНЕТ: ПЕРЕВАГИ Й ПІДВОДНІ КАМЕНІ

З появою Інтернету людство ступило на новий етап розвитку цивілізації, Всесвітня мережа проникла в усі сфери життя. Вона так чи інакше поглинула кожного: у ній працюють, знайомляться, діляться інформацією, навчаються, подорожують, сваряться, одружуються ... та чи живуть? Безглуздо ігнорувати сучасні можливості, блага кібер-цивілізації, варто лиш не допустити виникнення проблеми інтернет-залежності. Адже можливості Інтернету незаперечні: це, передусім, швидка комунікація; Всесвітня павутина — це завжди свіжі новини. Затребуваними є й соціальні мережі — вони дозволяють підтримувати контакт із ровесниками й розбудовувати власний простір.

Діти проводять в Інтернеті багато часу, це засмучує більшість батьків. Спочатку дорослі вітали появу Мережі, її було визнано безмежним джерелом нових знань. Незабаром з'ясувалося: підлітки не користуються Інтернетом для виконання домашніх завдань або пошуку корисної інформації — замість цього вони спілкуються в чатах і грають в онлайнві ігри. Підтримка розумної рівноваги між розвагами та іншими заняттями в дітей завжди було випробуванням для батьків; Інтернет зробив це ще більш важким завданням. Спілкування в Мережі й інтерактивні ігри «затягують» дітей — вони втрачають відчуття часу. Але психологи стверджують: кожна молода людина мусить пройти шлях від одержимості Інтернетом до спокійного користування перевагами

й принадами Всесвітньої павутини; тут головне — запастися терпінням і дати дітям шанс самому обрати інтернет-незалежність.

Коментар учителя. У безсполучникових складних реченнях найчастіше зустрічаються три види інтонації: перелічувальна, зіставна, пояснювальна.

При перелічувальній інтонації між простими реченнями пауза невелика, кожне з них вимовляється з підвищенням голосу й незначним спадом його перед паузою. Наприклад: *З появою Інтернету людство ступило на новий етап розвитку цивілізації, Всесвітня мережа проникла в усі сфери життя.*

При інтонації зіставлення логічний наголос робиться на зіставляваних словах. Перша частина речення вимовляється підвищеним тоном, а друга — зниженим. Наприклад: *Підлітки не користуються Інтернетом для виконання домашніх завдань або пошуку корисної інформації — замість цього вони спілкуються в чатах і грають в онлайнві ігри.*

Для пояснювальної інтонації характерна виразна пауза між простими реченнями, підкреслена вимова наголошеного слова в першому реченні. Наприклад: *Психологи стверджують: кожна молода людина мусить пройти шлях від одержимості Інтернетом до спокійного користування перевагами й принадами Всесвітньої павутини.*

Орфографічний практикум

Інтернет може вживатися як іменник (самостійна частина мови) або як перша частина складних слів. Від цього залежить написання. В орфографічному словнику української мови зустрічаються обидва слова, як з великою літерою, так і з малою. У разі самостійного вживання можливе написання з великої та малої літери: *доступ до Інтернету* та *доступ до інтернету*, *користуватися Інтернетом* та *користуватися інтернетом*. При вживанні як першої частини складних слів правильно тільки з малої і через дефіс: *інтернет-сайт*, *інтернет-користувач*, *інтернет-олімпіада*, *інтернет-залежний*.

У разі вживання в значенні «інтернет» слова «Мережа» і «Павутина» пишуться з великої літери: *доступ до Мережі*, *знайти інформацію в Павутині*. Але якщо цим словам передує прикметник «Всесвітній», то саме він пишеться з великої літери, а слова «мережа» і «павутина» — з малої. Правильно: *Всесвітня мережа*, *Всесвітня павутина*.

Зверніть увагу на правопис ще деяких слів, пов'язаних з використанням нових інформаційних технологій: *онлайн-дискусія*, *онлайн-довідник*, *офлайн-браузер*, *блогер*, *гаджет*, *веб-сайт*, *веб-майстер*, *веб-дизайн*, *веб-адреса*, *веб-камера*.

Дослідження-аналіз

- ▶ Простежте, як впливає інтонація речень на розділові знаки.

Коментар учителя. Якщо для безсполучникового складного речення характерна інтонація переліку, то між його частинами ставимо кому або крапку з комою. Якщо характерна виразна пауза між простими реченнями, підкреслена вимова наголошеного слова в першому реченні — ставимо двокрапку. Якщо речення вимовляється з інтонацією зіставлення: перша частина речення вимовляється підвищеним тоном, а друга — зниженим, у такому реченні ставимо тире.

Робота в групах

- ▶ Розставте розділові знаки в реченнях, залежно від смислових зв'язків та інтонації, з якою вони вимовляються.

Отже, Інтернет — це не всесвітнє зло_необхідно пам'ятати й дотримуватись правил інтернет-безпеки. Нагадайте своїм близьким_не варто викладати в соц-мережах особисту інформацію (адресу, телефон тощо) й відверті фотографії_

довіряти особам, з якими ви знайомі тільки в Мережі. Подбайте й про безпеку вашого комп'ютерного забезпечення _ не слід погоджуватися на встановлення невідомих програм із цікавості або заради експерименту. Не слід безвідповідально ставитись до навіть дрібних платежів онлайн _ пам'ятайте про інтернет-шахрайства, пов'язані з використанням банківської картки й особистих даних.

Творче завдання

- ▶ Зробіть усний переказ тексту «Липке павутиння», використовуючи безпосередні складні речення, доповніть його власними роздумами на цю тему. Зважте на інтонацію, з якою вимовляються БСР.

ЛИПКЕ ПАВУТИННЯ

Невже загроза потрапити в липке павутиння Інтернету настільки небезпечна? Адже соцмережі допомагають отримувати інформацію про рідних, виробляти навички ефективного спілкування, налагоджувати ділові контакти. Звинувачувати Всесвітню павутину в усіх гріхах не можна, адже її наповнюють люди й поведуться у віртуальному світі у межах своєї вихованості, духовності та потреб.

Уся наведена інформація — не привід робити крок у минуле і відмовлятися від благ кібер-цивілізації. Сказане — лише привід оговтатися і відчуті: соковитіше життя не в моніторі, а навколо.

Лінгвістичне спостереження

- ▶ Прочитайте уривки текстів. Визначте стиль. Спробуйте проаналізувати, які речення домінують у різних стилях. Яку комунікативну мету виконують? Зіставте свої міркування з думками О. Пономарева.

Текст № 1

Підсумком формування на рівнинах Придніпров'я нового суспільства стала поява нового стану, що міг народитися лише на порубіжжі, — стану козаків. Тюркське за походженням слово «козак» означало вільних, незалежних від пана людей, які не мали чітко визначеного місця в суспільстві й населяли безлюдні окраїни. Вперше слов'янські козаки з'явилися в 1480-х роках, але тільки з поширенням кріпацтва в середині XVI ст. їхня чисельність значно зростала. Спочатку основну масу козаків становили селяни-втікачі, були серед них також міщани, позбавлені сану священики, шукачі пригод із збіднілої знаті. Хоч до козацьких лав вливалися поляки, білоруси, росіяни, молдаване ба навіть татари, усе ж величезну більшість населення Придніпров'я склали українці (*О. Субтельний*).

Текст № 2

Геній в умовах заблокованої культури. Але чому, власне, геній? У кожній культурі працює багато обдарованих людей, рівновеликих талантів, і всі вони потрібні культурі, рівень її визначають не лише гіганти, і взагалі геній — явище рідкісне, виняткове, за всю історію людства їх не гурт, — але я поставила проблему саме так, по-перше, тому що йдеться про Лесю Українку, а це постать у нашій літературі, безперечно, геніальна, і, по-друге, тому що спектральний аналіз краще робити крізь велику призму, а геній як найвищий ступінь обдарованості — це й найвищий ступінь акумуляції проблем (*Л. Костенко*).

VI. ПІДСУМОК УРОКУ

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

На основі творчого завдання, виконаного у класі, записати по два приклади речень, які вимовляються з перелічувальною, зіставною, пояснювальною інтонацією.

Урок № 35. КОМА І КРАПКА З КОМОЮ МІЖ ЧАСТИНАМИ БЕЗПОЛУЧНИКОВОГО СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ

Дата _____

Клас _____

Мета (формування компетентності): предметні: уміння правильно інтонувати безполучникові складні речення зі смисловими відношеннями одночасності й послідовності, пунктуаційні вміння й навички, пов'язані з уживанням коми і крапки з комою в безполучникових складних реченнях; **ключові:** уміння *вчитися:* творчі вміння відновлювати й конструювати безполучникові складні речення зі смисловими відношеннями одночасності й послідовності; **комунікативні:** навички роботи в парі та в колективі; **інформаційні:** навички роботи з джерелами інформації; **загальнокультурні:** рівень фінансової грамотності, рівень мотивації до використання цих знань та умінь під час прийняття ефективних рішень у різноманітних життєвих ситуаціях, пов'язаних із фінансовими питаннями; набуття здатності до покращення як власного соціально-економічного стану, так і стану своєї країни.

Тип уроку: урок формування практичних умінь і навичок.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Пунктуаційний практикум

1. У вбогого трохи є, в жебрака — нічого, понад міру — в багача, а досить — ні в кого (*І. Величковський*) 2. Якщо купуєш те, що тобі не потрібне, то незабаром будеш продавати те, що тобі необхідне (*Б. Франклін*).

III. КОЛЕКТИВНЕ ОПРАЦЮВАННЯ ТЕОРЕТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ З ТЕМИ

Мовне дослідження

- ▶ Прочитайте текст. Стисло прокоментуйте ваше ставлення до порушеної проблеми.

ТВОЯ ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ

На думку психологів і фінансових експертів, людину треба змалечку привчати розпоряджатися грошима, розумно економити й раціонально витратити зароблений капітал. Можливо, тобі не довелося відвідати бізнес-тренінги для дітей та підлітків, це не завадить поміркувати про необхідність здобуття таких знань з інших джерел.

За результатами опитування твоїх ровесників, інформацію про витрачання грошей вони отримують здебільшого з фільмів (зазвичай американських, відтак неадаптованих до наших умов життя й праці), з прикладу старших: батьків, друзів (дехто з них часто витрачає всі кишенькові гроші на чипси, прогулює стипендію на дискотеці).

Для найпростішого виявлення твого рівня фінансової грамотності й розуміння життєвого кошторису родини постав собі кілька запитань: скільки коштують джинси чи ноутбук; а скільки коштує кілограм картоплі, літр молока, пачка масла; скільки твоя сім'я платить за спожиті комунальні послуги? Так, задача не проста, саме з таких іксів та ігреків складається бюджет твоєї родини (*З журналу*).

- ▶ Виділіть безполучникові складні речення. Укажіть на доцільність ужитих розділових знаків між їхніми частинами. З'ясуйте, у яких реченнях кома уживається між однорідними членами, а в яких — між частинами безполучникового складного речення.
- ▶ Прочитайте правопис слів *чипси, дискотека, стипендія, тренінг, фінанси*.

Дослідження-спостереження з елементами характеристики синтаксичних конструкцій

- ▶ Поясніть уживання коми і крапки з комою в безсполучникових складних реченнях. Свої висновки звірте з теоретичним матеріалом підручника.

Бізнес-тренери фінансової грамотності переконують у важливості розуміння підлітком реалій життя, інформацію про витрати родини дитина має усвідомити вчасно. Гроші в сім'ю приходять не просто так, а завдяки праці; кошторис родини — це не бездонний мішок з грошима, а певна сума, витрачена і на продукти, і на комунальні послуги, і на додаткові уроки з англійської мови для сина чи доньки тощо (*З журналу*).

- ▶ Визначте належність речень до типу і стилю мовлення.

З'ясуйте, чим ускладнені частини безсполучникових складних речень.

Пояснення. Крапка з комою вживається тоді, коли частини безсполучникового складного речення віддалені за змістом або ускладнені однорідними чи відокремленими членами й мають свої розділові знаки.

Мозковий штурм

- ▶ Що спільного й відмінного в уживанні коми і крапки з комою між частинами безсполучникових та складносурядних складних речень?

Пояснення. Кома між частинами безсполучникових та складносурядних складних речень уживається для відокремлення речень, що входять до них. Із безсполучникових складних реченнях часто можна утворити прості. Таке перетворення не буває стилістично нейтральним, воно супроводжується змінами в змісті й стилістичному забарвленні. У складносурядних складних реченнях лише іноді перед сполучниками сурядності *і, та, а, але, однак* і под. замість коми ставиться крапка, щоб надати більшої самостійності реченням, які могли б бути складовими частинами простого або складносурядного речення: *Острів, як спрут, занурив у море шершаві лаби, присався до нього, наче хоче спинитись. Але не може (М. Коцюбинський). Ми якось дуже звикли, що він [Д. Ойстрах] є. А от нема. І струни його стихли (Л. Костенко).*

- ▶ До яких сполучникових складних речень синонімічні безсполучникові складні речення, між частинами яких уживаємо кому чи крапку з комою?

Пояснення. Безсполучникові складні речення, у яких уживаємо кому чи крапку з комою, як правило, синонімічні до складносурядних складних речень з єднальними та протиставними сполучниками. Для цих речень характерна інтонація переліку.

Робота з текстом

- ▶ Прочитайте текст. Чи можете ви назвати себе відповідальним споживачем?

НЕ ВИХОВАЙ СКРУДЖА

Споживчу культуру дітей значною мірою формують реклама й улюблені мультфільми. Приміром, диснейвські історії про дядька Скруджа та його каченят-племінників зводяться переважно до пошуку шляхів збагачення, навіюючи маленьким глядачам головну мрію й заповідь ринкового суспільства.

Телереклама вже давно перестала бути лише засобом інформування про товари. Вона стала невіддільним елементом масової культури, дедалі частіше втручаючись у наше життя, а часом і керуючи нашими діями. Адекватне сприйняття реклами свідчить про сформованість особистості як споживача.

Батьки відзначають особливу зацікавленість маленьких дітлахів рекламними роликками. Малюки не вередують, зачаровані яскравою картинкою й веселим сюжетом. Трохи старші діти цікавляться вже й популяризованим товаром. Утягуючись у споживчий кругообіг, колись здорові діти починають

відчувати постійне почуття тривоги, головний біль і навіть різи в шлунку, у них слабшає почуття самоповаги, виникає відчуженість і ворожість. До симптомів «споживчої хвороби» належать безупинне сидіння біля телевізора й за комп'ютерними іграми, гостре занепокоєння власною зовнішністю, одягом і потяг до слави чи багатства. Телереклама нав'язливо формує цілком протиприродний спосіб життя. Герої реклами ходять на роботу, здається, лише для того, щоб випити чашку розчинної кави, чаю, пляшку мінеральної води, з'їсти йогурт — «Нехай весь світ зачекає!». А для дитини (особливо маленької) вони — реальні персонажі. Спосіб життя рекламних «героїв», їхні смаки, пристрасті, манера говорити стають для дітей і підлітків еталоном (За А. Котляр).

Творче конструювання

- ▶ На основі прочитаного тексту складіть безсполучникові складні речення за поданими схемами-моделями. Виділіть у них граматичні основи.

1. [], []. одночасність
2. [], []. послідовність
3. []; []; []. одночасність

Попрацюйте в парі!

- ▶ З кожної пари простих речень утворіть безсполучникове складне речення, запишіть їх. Розставте пропущені розділові знаки.

1. Діти — чудова аудиторія для сприйняття реклами. У них найбільше вільного часу. 2. У багатьох є кишенькові гроші. Окрім того, вони з батьками ходять по магазинах, вимагаючи шоколадний батончик, йогурт або іграшку, рекламовані по телевізору. 3. Великі американські корпорації на рекламу товарів для дітей віком до 12 років щорічно витрачають близько 15 мільярдів доларів. Українські рекламники наслідують закордонних колег. 4. До реклами треба ставитися вибірково. Відсутність певної речі, нехай навіть дуже гарної, не шкодить самолюбству. Життя від цього зовсім не стає гіршим (За А. Котляр).

IV. УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО НА УРОЦІ

- ♦ Які смислові відношення властиві безсполучниковим складним реченням, у яких уживається кома чи крапка з комою?
- ♦ За яких умов між частинами безсполучникового складного речення ставиться не кома, а крапка з комою?
- ♦ Яка інтонація характерна для для безсполучникових складних речень, у яких уживається кома чи крапка з комою?

Чи важливими є для вас питання фінансової грамотності та культури споживання, порушені сьогодні на уроці? Долучіться до обговорення матеріалів бізнес-тренінгу з фінансової грамотності, розміщених на сторінках журналу для підлітків «Однокласник», інтернет-сторінці цього видання <http://odnoklasnyk.org.ua/navigartor-pravo-na-groshti/>

Дізнайтесь більше про вплив телевізійної реклами на формування культури споживання, прочитавши матеріал інтернет-видання «Дзеркало тижня. Україна» http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/ne_vihovay_skrudzha.html

V. ПІДСУМОК УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Складіть і запишіть 4–5 безсполучникових складних речень про необхідність формування фінансової грамотності та культури споживання, використавши матеріали курсу «Фінансова грамотність» чи статей, запропонованих для ознайомлення в інтернет-виданнях.